

Når alderserfaringer bliver til (livs)kunstneriske benspænd

Hvad er det, kunst og kultur gør? Refleksioner over iscenesættelsen af alderserfaringer i 'det aldrende samfund'

I mødet med kunst og kultur kan vi blive *forstyrret* i vores selvfølgelige opfattelser af verden, og det er netop den forstyrrelse, der kan skabe et grundlag for, at vi kan gøre os nye erfaringer af, hvad det vil sige at leve lange liv i det aldrende samfund. Kunst og kultur kan give os indsigt i, hvad det også er for nogle erfaringer af alder, som kommer til udtryk gennem et bredere 'arkivmateriale' som fx romaner, digte, film, teater, dans, udstillinger, kulturarv, osv. Men de giver ikke bare mulighed for, at vi kan få indsigt i det enkelte menneskes erfaringer af at blive ældre, de giver også mulighed for, at forskellige 'alderserfaringer' mødes eller træffes og enten resonerer eller konflikter med hinanden. Vi kan involvere os i hinandens 'alderserfaringer' gennem alle vores sanselige orienteringsmåder som fx at se, høre, føle, lugte, bevæge – kort sagt så oplever vi andres alderserfaringer og afstemmer dem med vores egne alderserfaringer.

Når vi læser et digt, ser en film, oplever et teaterstykke, bliver delagtiggjorte i dansens univers eller indlever os i kulturarvens overleveringer, *bevæges* vi på forskellige måder. Det er denne bevægelse, som gør noget ved os – som rammer noget i os, en gryende erfaring, der nu gennem kunst og kultur kan sprogliggøres, så den kan udfolde sig – formidles, så ikke bare jeg selv, men også andre, kan forholde sig til mine alderserfaringer, som var det deres alderserfaringer.

På sin vis er kunst og kultur et perfekt afsæt for en kritisk gerontologisk

refleksion over gerontologiske problematikker i 'det aldrende samfund', som generelt udgør min forskningsmæssige interesse. I denne artikel vil jeg give et bud på (og forsøge at skabe) en sådan refleksion ved at se på, hvordan forskellige gerontologiske problematikker kan udfoldes mere specifikt gennem digte og dans.

Digtsamlinger, grænsedragninger og nye alderserfaringer

Når Søren Ulrik Thomsen i sin digtsamling "Rystet Spejl" (2011) giver os et aktuelt bud på, hvordan det aldrende samfund ændrer vores erfaringer af alder, kan vi gennem digtet begynde at undersøge, hvordan vi *også* kan sætte ord på det aldrende samfunds livslængede alderserfaringer. Gennem Thomsens digtsamling får vi indblik i, hvordan vores spejlbillede *rystes* med alderen, en rystelse, der henviser til forskellige forhold vedrørende det at blive ældre, som i dette digt forankres i forskellen mellem generationernes levetid.

Første gang jeg læste digtet, blev jeg overvældet af poesens kraft – særligt i digtets sidste to linjer: "fra det selvfølgelige ved at være til, til det mærkelige i ikke at være død" (s. 22). Thomsens poesi rammer for mig at se en væsentlig erfaring i det aldrende samfund, som muliggør, at vi kan begynde at sætte ord på de nye alderserfaringer, der er forankret i forestillingen om det aldrende samfunds selvfølgelighed, nemlig *longevity* eller *livslængde*, som det hedder på dansk.

Når forestillinger om alder, aldring og alderdom gøres til noget individuelt i det senmoderne samfund, bliver de store fortællinger om, hvordan vi alle skal leve som ældre og gamle mennesker samtidig afviklet. Nye måder at leve på i det aldrende samfund finder vej gennem kunst og kultur, hvor vi kan sætte ord, billeder, lyd og følelser på de nye alderserfaringer. Artiklen her er et bud på, hvordan vi kan forholde os til de nye betingelser for vores eksistensgrundlag, når vi i dag har udsigt til at leve endnu længere liv end generationerne før os. Hvad er det egentlig for nogle lange liv, vi har udsigt til at kunne leve? Hvilke erfaringer af det at blive ældre, kan vi gøre os i det aldrende samfund i almindelighed og igennem kunst og kultur i særdeleshed? Hvordan kan alderserfaringer blive til (livs)kunstneriske benspænd igennem digte og dans?

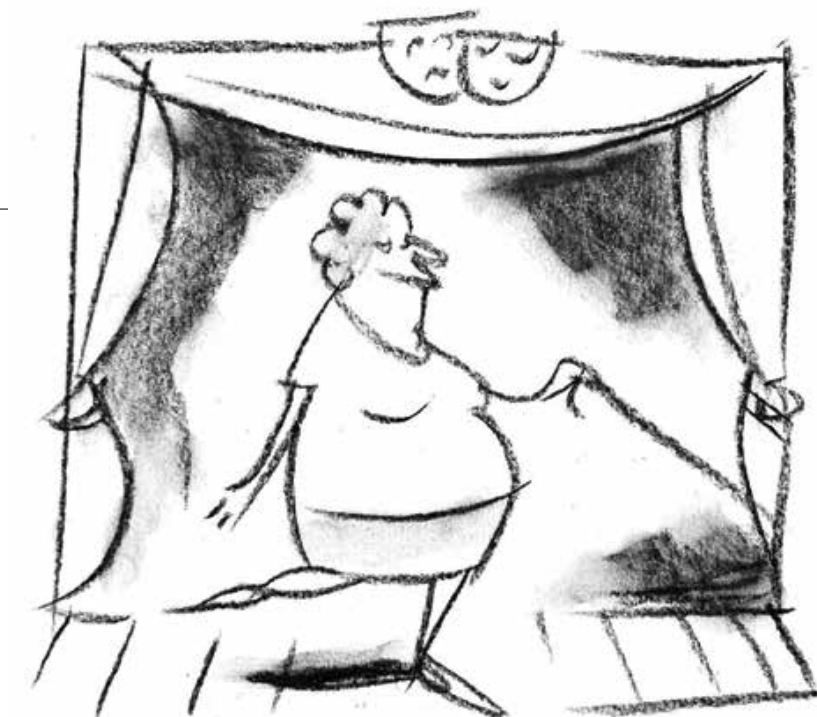
Tine Frstrup

cand.scient.soc., ph.d. og lektor i gerontopædagogik ved Danmarks institut for Pædagogik og Uddannelse (DPU), Aarhus Universitet.
tifr@edu.au.dk

Vi lever generelt længere, hvilket aldringsforskere begrundes med, at vi er blevet meget bedre til at helbrede og forebygge sygdomme igennem hele livet. Som konsekvens heraf kan vi holde døden fra livet igennem hele livsbuen fra barndom til alderdom.

Når vi fremmer sundheden i almindelighed og dyrker den sunde aldring i særdeleshed, som aktive og engagerede *voksne*, der blot er blevet ældre, er det, fordi vi netop bliver ældre end vores forældre og bedsteforældre. Vi lever selvfølgelig, og som tiden går, bliver vi ældre og ældre uden af den grund at stoppe op og efterrationalisere, hvordan vi har levet, eller hvordan vi lever. Som Thomsen, stopper vi sjældent op og forholder os til, at vi nu har passeret vores egne forældres eller bedsteforældres dødsalder. I Thomsens digt inviteres vi til at forholde os til, hvordan vi også kan fatte dét at blive ældre i et aldrende samfund, hvor erfaringen af at blive ældre end sine forældre og bedsteforældre gør sig gældende. En erfaring, vi ikke før har kunnet erfare som denne grænse-dragning mellem det selvfølgelig ved at være til og det mærkelige i endnu ikke at være død.

Når vi bliver syge, og vores funktionalitet eller livskvalitet nedsættes, påvirkes vores livsforhold i større eller mindre grad. Måske bliver vi raske og kommer os over sygdommen. Måske efterlades vi med et tab af funktionalitet, som vi skal gøre levelig gennem at lære os kompensationskunst, hvad enten den protese, vi benytter os af, udgøres af materielle, teknologiske eller menneskelige løsninger. Når vi ikke kan stå selv, har vi brug for noget eller nogen at støtte os

til, fx en stok eller et andet menneske. Det er graden af den afhængighed af noget andet eller nogle andre, som på mange måder afgør, om vi krydser grænsen mellem at være en voksen, der er blevet ældre, og en voksen, der er blevet gammel. Grænsen mellem at *være ældre* og at *blive gammel* indfinder sig typisk gennem, hvad man på poetisk vis kan kalde det kropslige *indbrud*, forstået som et biologisk *nedbrud* af funktionsevnen.

Alderdom, funktionsevne og tabserfaringer

Når *voksdommen* ikke længere kan fortsættes, indtræder vi i *alderdommen* og bliver til som gamle. Det er den *gammelhed*, som aldringsregimet om aktiv aldring forsøger at lægge afstand til gennem at fremme sundheden og gøre gammelheden til et symbol på biologisk degenerering. Derved muliggøres samtidig en konfrontation med, at vi ikke har taget det ansvar for vores egen aldring, som man fra politisk

side gerne havde set. Måske møder vi et sundhedssystem, der fortæller os, at vi har misligholdt vores sundhedskompetencer og nu må leve med et varigt tab af funktionsevne – med et handicap.

Når det selvfølgelig ved at være til brydes af sygdom og funktionstab, er det *tabserfaringerne*, der skaber den nye erfaringshorisont for vores alderserfaringer, hvor vi endnu ikke er døde, men skal leve med tabet. Dét at leve med tabet som et kropsligt tab af funktioner betyder også, at vi skal leve med et *værditab* i et samfund, der værd(i)sætter sunde, funktionsduelige og ungdommelige kroppe, der kan tage ansvar for deres egen aldring gennem deltagelse i sundhedsfremmende aktiviteter. Den aktive aldring falder derfor sammen med den sunde aldring – som dér, hvor årene med funktionstab udsættes så længe som muligt, for dermed også at udsætte vores kropslige tabserfaringer.

Men når man fra politisk side er

drevet af *viljen til sundhed*, er det ønsket om at forebygge tab, der sætter sig igennem som en ny fornuft – ”den profylaktiske fornuft” (Schmidt & Kristensen, 2004, s. 230-237). Det handler i denne fornuftsform om at foregribe alle former for funktionstab, og man kan pege på, at netop denne strategi er en strategi *mod* livet og ikke *for* livet.

Når vi skal forhindre, at noget opstår, begynder vi at vurdere risikoen for, at dette og hint opstår. Men det betyder, at vi i dette perspektiv helt ser bort fra, at de fleste mennesker ikke føler, at de løber en risiko, men derimod føler, at de tager en chance, når de fx lader deres gamle gulvtæpper ligge, som de har haft med hjem fra deres mange rejser, selvom de kommunale faldforebyggere bliver ved med at sige til dem, at de skal fjerne alle løse tæpper i (fald)forebyggelsens navn (Evron et al., 2009).

Når man ikke lever i, men må leve med, sundhedssystemets risikovurderinger i forhold til fx faldforebyggende tiltag, så er det to forskellige verdener, der støder sammen, og der er sjældent plads til chancerytteriet, når risikokalkulationerne tager over. Når vi eksistentielt tager chancer, udgør det en forskel til sundhedssystemets risikovurderinger, hvor vi trods statistiske kalkulationer mærkeligt nok endnu ikke er døde – som i tidligere generationer og dermed i tidligere statistiske prognoser.

Vi drager omsorg for os selv, når vi tager en chance, hvorimod sundhedssystemet drager omsorg for befolkningen, når de risikovurderer vores måder at leve på. I det aldrende samfund vil vi selvfølgelig leve længe

og mærkeligt nok ikke blive gamle – for nu at parafrasere titlen på den norske gerontolog, Runar Bakkens netop oversatte bog med titlen: ”Alle vil leve længe, men ingen vil blive gamle” (2020).

Omsættelsen af de lange liv

Når det selvfølgelig er i at være til udstrækkes og *omsættes* i lange liv, så erfarer vi den aldrende krops forandringer og forsøger enten at fiksere forandringerne eller at forebygge, at de opstår. Andre gør som Jørgen Leth – holder op med at *tænke* på det og *lever* med det. Lever med savnet og længslen efter dét, der var engang, og gør status. I Leths digtsamling fra 2019: ”Det bliver ikke væk”, står der på side 54 et digt med titlen: ”Nu tænker jeg ikke på det”, hvor han gør regnskab over begærets svundne tid igennem digtsamlingens poetiseringer af tabserfaringer om impotens. Det er det lange livs eksistens, der er omdrejningspunktet i henholdsvis Thomsens og Leths digtsamlinger, hvor hverdagen i den aldrende mands liv danner rammen om det levede liv, som folder sig ind i de samfundsmæssige alderserfaringer af *longevity*. Regnskabet bliver her en metafor for at ordne tabserfaringerne og gøre noget af og med *forældelsens ubehag* gennem kunsten og kulturen, fordi det er her, at tabserfaringerne kan *opsættes* som nye alderserfaringer. Når ingen længere vil blive gamle, mister *gammelheden* sit erfaringsgrundlag, og hvad gør man så, når man føler sig gammel, men ikke længere kan sætte ord på sin følelse? Det korte svar er, at man læser digte, ser film eller opsøger scenekunst, hvor

dem, der *performer*, selv er aldrende personer.

Opsættelsen og de kunstneriske benspænd

Det kunstneriske benspænd er dér, hvor kunsten indoptager begrænsningen og gør den til et kunstnerisk greb. Sådan som vi har set eksempler på i digtene og nu skal se eksempler på i dansen. Kunst og kultur trækker på et humanistisk grundlag, der sætter eksistensen i forreste række, hvor det selvfølgelig er i at være til også omfatter de selvfølgelig benspænd ved at være til. Dette muliggør, at begrænsningerne kan blive til såvel kunstneriske som tilblivelsesmæssige benspænd, der sætter nye horisonter for tidens alderserfaringer.

For godt fire år siden blev jeg involveret i et projekt om skabelsen af scenekunst med ’plus-60-ikke-traditionelt-skolede-dansere’ over en tre-årig periode fra 2016-2019. Kunstprojektet *Rethink Ageing*, der er udviklet af koreograf Nønne Mai Svalholm fra SVALHOLM, skubber til grænserne for dans og koreografisk scenekunst, som udfordrer tidens ungdomsfikserede skønhedsideal. *Rethink Ageing* er titlen på den trilogi af værker SVALHOLM har skabt: *Circuit – en refleksion over aldring* (opført 2016), *Ultima* (opført 2017) og *Gravity – en perception af værdi* (opført 2019). Iscenesættelsen af aldring gennem trilogien giver mulighed for i bogstavelig forstand at synliggøre de aldrende kroppe gennem scenekunsten, dvs. igennem værkets *opsætning* og *opførelse*. På scenen giver det værket værdi, at danserne har begrænsninger, at der er noget, de ikke kan gøre på scenen både som

'ikke-traditionelt-skolede-dansere' men også i forhold til den aldrende krops bevægelighed og skrøbelighed.

I poesien såvel som i scenekunsten er muligheden for at overskride de allerede eksisterende erfaringshorisonter tilstede. Gennem involvering og oplevelse muliggøres nye erfaringer af *alder*. Dette kan udfoldes som opførelsen af *det sociale selv*, det vil sige det *selv*, der får mening i et socialt rum, hvor det bliver genkendt – for sig selv og andre – som netop et selv. Med andre ord er der her tale om opførelsen af de aldrende personers forhold til sig selv, hvorved den socialt forståelige kategori *de ældre* får samme skæbne som *persongjorte* børn, unge og voksne. I scenekunstens opførelse af *alderdommens individualisering* må de ældre blive til *personer* – til aldrende personer.

Kunst, kultur og resonans

Livsaldrene er under opbrud, og dermed er tidligere tiders alderserfaringer åbne for gentænkning. Når alder gentænkes gennem dansen, digtet, film eller teater, er det ikke 'sandheden' om dét at blive ældre, vi jagter, men derimod en kakofoni af alderserfaringer. Vi kan således gentænke vores forestillinger om alder i forlængelse af Beth Junkers bog fra 1998: "Når barndommen bliver kultur", for når alderdommen bliver kultur, åbner vi for en problematisering af den enhedskulturelle forfaldsfortælling om alderdommen, som Anne Leonora Blaakilde i sin bog fra 1999 har betegnet som: "Den store fortælling om alderdommen". Den store fortælling henviser til forestillinger om aldring og alderdom, der domineres af en

I poesien såvel som i scenekunsten er muligheden for at overskride de allerede eksisterende erfaringshorisonter tilstede. Gennem involvering og oplevelse muliggøres nye erfaringer af *alder*.

svækkelsesfortælling, som udgår fra det medicinske blik på alderdom som sygdom. Det er dette syn på alderdom, som har skabt en enhedskultur, hvor det kulturelle værdigrundlag fremstår som selvfølgelig – som sandheden om dét at blive ældre, dvs. som noget vi ikke længere spørger til værdien af, fordi værdierne naturaliseres som uomgængelige kendsgerninger om aldring og alderdom. Men det betyder jo ikke, at der ikke er andre måder at forstå og forholde os til aldring og alderdom på end de forestillinger, der gør sig gældende som kendsgerninger om fx aldringens og alderdommens normalitet og patologiske afvigelser. Vi er i dag vidne til en omfattende protest imod den elendigheds- og forfaldstænkning, hvor aldring og alderdom opfattes som en fase for afvikling af livet. En protestbevægelse, som indoptages i kunsten og kulturen, for når den store fortælling erstattes af små fortællinger, kan vi tale om, at alderdommen bliver kultur – eller rettere kulturer.

Dette kan forstås som en flertydig tilgang til opførelsen af *alder*, hvor *personskabet* markerer den aldrendes *kulturelle* tilhørsforhold til forskellige (værdi)fællesskaber, som vi med et

særligt fokus på den aldrende persons deltagelse i, kunne kalde for *tilblivesfællesskaber*. Det er i disse fællesskaber eller mødesteder, at der kan eksperimenteres med at blive til som en aldrende person gennem at gøre sig nye alderserfaringer. Det er her, at *det aldrende selv* får mulighed for at blive til gennem at deltage i fællesskaberne, for således at 'smage på' de værdier som fællesskabet tilbyder ved for en stund at lade sig rive med af de andres stemninger, for så resonant at stemme i med de andres alderserfaringer eller at tage afstand fra dem i konflikt. Det kulturelt afstemte *resonansrum*, hvor nye alderserfaringer muliggøres gennem fællesskabets kulturelle værdiorienteringer, udgør afsættet for at forstå de sociale alderserfaringstræf, der muliggøres gennem digtets eller dansens format. Et format, som inviterer læseren eller tilskueren til at 'skride ind' i digtets og dansens opførelse af 'det sociale selv', som derved bliver til et kulturelt værdifællesskab. I et sådant fællesskab muliggøres nye alderserfaringer, når det sociale iscenesættelse kulturaliseres gennem italesættelse. Når vi 'performer alder', tillægger eller tilsætter vi nye betydninger til vores måde at forholde os til alder på.

Når den aldrende person forholder sig - *selvforholdende* - til andre personers forholdsmåder, hvad enten dette er igennem digte, dans eller andre former for kulturelle tilblivesrum, kan det forstås i overført betydning som det forhold, at vi må lære at *danse* i et ikke på forhånd defineret (alderdoms) *rum*, for at kunne gøre nye alderserfaringer: Vi må udforske, hvordan vi forholder os til dét at blive ældre ved

at forholde os til, hvordan andre forholder sig til dét at blive ældre.

Bevægelser og ord mødes i de kulturelle tilblivelsesrum eller arenaer og skaber nye *symboliseringsprocesser* og dermed også nye *erfaringshorisonter*. Noget, som sker gennem opførelsen af 'det selvforglemmende sociale selv' (Broe, 1999) i de kulturelle tilblivelsesarenaer, som digtet og dansen blandt andet udgør, er alderserfaringernes *træfninger*, hvor forskellige måder at forholde sig til dét at blive ældre på resonerer eller konflikter.

Det, jeg beskriver ovenfor, kan også beskrives som opførelsen af en form for "performativistisk individualitet" (Broe, 1999, s. 19). I den sammenhæng, vi taler om her, kalder jeg dette for *performAGE* – en sammenkædning af *performance* og *age*, der konkret kan forstås som en opsætning – en opførelse af alder gennem kunst og kultur i almindelighed og digte og danse i særdeleshed, som der hvor en performance af alder opføres (jf. Fristrup, 2012).

For deltagerne i *Rethink Ageing* var det *performAGE* og ikke scenekunsten, der havde deres primære interesse. Scenekunsten skabte dog samtidig et eksperimentarium, hvor de kunne eksperimentere med *performAGE* – som dét, at gøre alder gennem deres kropslige afstemninger med de andre deltagere – ikke for at få sundere kroppe, men for at kunne skabe sig selv og dermed føle sig mere som sig selv. Dét at de er sammen om såvel opsætningen som opførelsen af det kunstneriske værk afstedkommer med andre ord, at de kan blive til som ældre personer gennem den kulturelle tilblivelsesarenas socialitet,

som det kunstneriske projekt muliggør. I dansen kan de blive sig selv og tage det aldrende personskab på sig – her kan de *performAGE* gennem at skabe og *danne* deres aldrende selv ved momentant at skride ud i de andres alderserfaringer, sådan som de kommer til udtryk igennem deres kropslige afstemninger i de forskellige koreograferede øvelser.

Derfor er det ikke dansen som kunstnerisk udtryksform i klassisk forstand, der er omdrejningspunktet for deltagerne deltagelse, men derimod dét, at dansen muliggør, at deltagerne kan danne sine alderserfaringer gennem de kropslige omgangsformer, som koreografen hele tiden understøtter gennem skabelsen af det kunstneriske værk, som rammen om den aldrendes *selvdannelse*.

Benspændet udgør således et kunstnerisk greb; men det udgør også dét, vi kunne kalde for et *livskunstnerisk* greb. Når alderdommen på den måde bliver til mange forskellige kulturer gennem kunst og kultur, muliggøres noget interessant, som kan stå i både forlængelse af og modsætning til det aldringsregime og forebyggelsesfokus, som denne artikel indledte med at reflektere over, nemlig dannelsen af nye alderserfaringer, hvor man ikke danser for at blive sund, men kan blive sund af at danse. Sundheden er her koblet til det, vi kan kalde *alderdommens kulturalisering*, hvor de nye alderserfaringer, som digtet og dansen muliggør – sammen med andre dannelses-æstetiske tilgange som fx musik, teater og billedkunst – udgør et essentielt grundlag for iscenesættelse og italesættelse af vor tids kulturelle *performAGE*.

Referencer

Bakken, R. (2020). *Alle vil leve længe, men ingen vil blive gamle*. København: Samfundslitteratur.

Blaakilde, A.L. (1999). *Den store fortælling om alderdommen*. København: Munksgaard.

Broe, L. (1999). Det er nødvendigt at danse. *Dansk pædagogisk Tidsskrift*, (4), s. 14-23.

Evron, L., Schultz-Larsen, K. & Fristrup, T. (2009). Barriers to participation in a hospital-based falls assessment clinic programme: an interview study with older people. *Scandinavian Journal of Public Health*, 37(7), s. 728-735.

Fristrup, T. (2012). Gerontopedagogicalization: A critical approach to *performAGE* in later life. I: Kornbeck, J. & Rosendal Jensen, N. (red.). *Social Pedagogy for the Entire Lifespan Volume II, Studies in Comparative Social Pedagogies and International Social Work and Social Policy, Vol. XVIII*. Bremen: Europäischer Hochschulverlag GmbH & Co. KG, s. 68-92.

Juncker, B. (1998). *Når barndom bliver kultur: Om børnekulturel æstetik*. København: Forum.

Leth, J. (2019). *Det bliver ikke væk. Digte*. København: Gyldendal.

Schmidt, L-H & Kristensen, J. E. (2004). *Lys, luft og renlighed – den moderne socialhygiejnes fødsel*. København: Akademisk Forlag.

Thomsen, S.U. (2011). *Rystet spejl. Digte*. København: Gyldendal.